

דף שבועי

בס"ד

פרשת ראה, תשפ"ה, מספר 1632

שלושת הרגלים - בתורה, במסורת חז"ל ובמגילת המקדש חגי בן-ארצי

מסתבר, שמכיוון שהנפת העומר מסמלת את ראשית הקציר, והיא מתרחשת במוצאי יום טוב הראשון של פסח, אפשר לעזוב את המקדש מייד אחר כך, כדי להתחיל את הקציר.⁴

פרשנות נרחבת לשיטת הבייתוסים שמוזכרת בגמרא התגלתה ב"מגילת המקדש", אחת ממגילות קומראן, מגילות ים המלח, שפרסם ופירש פרופ' יגאל ידין לאחר מלחמת ששת הימים.⁵ לפי מגילת המקדש, השבת שאחריה מתבצע הטכס של הנפת העומר אינה השבת שבתוך חג הפסח, אלא השבת שלאחר החג.⁶ לפי הלוח של כת קומראן, שהיה קרוב מאוד ללוח השנה השמשי (364 ימים בשנה),⁷ השבת שלאחר הפסח חלה בכ"ה בניסן. במוצאי השבת, כלומר אור לכו" בניסן, מתבצע הטכס של הנפת העומר. יום כ"ו בניסן יום הינף העומר, היה יום חג ויום שבתון בכל הארץ ("בכל מושבותיכם"), ולפי מגילת המקדש נראה, שטכסי הנפת העומר של ראשית הקציר התנהלו לא רק במקדש אלא בכל מקום שבו חגגו את ראשית הקציר. לאחר כ"ו בניסן הותרה האכילה רק של קציר השעורים. לפי מגילת המקדש, ההיתר של קציר החיטים ניתן רק לאחר חג השבועות, שהוא חג "בכורי קציר חטים" (שם' לד: כב) שחל בט"ו בסיון.

מגילת המקדש מסבירה את ההיגיון הדתי והלאומי של שיטת הבייתוסים.

א. המושג "ממחרת השבת" מתפרש לפי פשוטו: "אין מקרא יוצא מידי פשוטו".

ב. עולי הרגל חייבים להישאר בירושלים כל ימי חג הפסח, ואין היתר לחזור לביתם כבר ביום השני. בכך הופך חג הפסח לחג שלם של שבעה ימים: "ושמחת לפני ה' אלהיך", כמו חג הסוכות.

ג. טכס הנפת העומר הופך מאירוע מצומצם, שמתרחש רק במקדש, לאירוע לאומי שמתרחש בכל הארץ.

ד. לראשית הקציר יש ביטוי לא רק בטכס, אלא ביום חג, כ"ו בניסן, שבו מודים על קציר השעורים ומתפללים להצלחת קציר החיטים.

ה. רווח נוסף, שבעיני כת קומראן היה חשוב מאוד, שקצירת העומר והנפתו הם תמיד במוצאי שבת ואין בהם חילול שבת, בעוד שלפי שיטת הפרושים

בפרשתנו מופיעים שוב שלושת הרגלים: פסח, שבועות וסוכות. כידוע, למועדים אלה יש שני היבטים: היבט היסטורי כמועדי זיכרון ליציאת מצרים, והיבט חקלאי כמועדים המציינים שלבים שונים בשנה החקלאית. במאמר זה נתמקד בהיבט החקלאי.

פסח הוא חג ראשית קציר: "כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם וקצרתם את קצירה והבאתם את עמר ראשית קצירכם אל הכהן" (וי' כג:י). לפי מסורת חז"ל מדובר בפסוק זה בקציר השעורים, ולכן מנחת העומר מובאת מקמח שעורים (מנחות סח ע"ב). הנפת העומר במקדש מתירה לקצור ולאכול את יבול השעורים של השנה החדשה: "ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאתם את קרבן אלהיכם" (שם שם:יד), ולפי מסורת חז"ל הנפת העומר מתירה לקצור ולאכול גם את השעורה החדשה וגם את החיטה החדשה, ולמעשה את כל סוגי התבואה.¹

התורה התכוונה שהנפת העומר תהיה טכס ציבורי, שמתיר את התבואה החדשה לכלל ישראל. הנפת העומר פותחת את עונת הקציר.

מועד הנפת העומר הוא "ממחרת השבת": "והניף את העמר לפני ה' לרצונכם ממחרת השבת יניפנו הכהן" (שם:יא). הביטוי "ממחרת השבת" הוא ביטוי סתום, שחז"ל פירשוהו: "ממחרת יום טוב הראשון של פסח" (משנה מנחות י, א). פירוש זה מתבסס על כך, שהמושג "שבת" בתורה מתייחס לא רק ל"שבת בראשית", אלא גם למועדים, למשל: יום הכיפורים הוא "שבת שבתון" (וי' כג:לב). זאת שיטתם של הפרושים בתקופת הבית השני. לעומתם, קבוצה אחרת בתקופת הבית השני, הבייתוסים,² פירשה את הביטוי "ממחרת השבת" כמתייחס ליום השביעי של השבוע. מתוך הדיון בגמרא (מנחות שם) נראה שכוונתם לשבת שבתוך חג הפסח.³

חיזוק לשיטתם של הפרושים נמצא בפרשתנו. התורה מתירה לעולי הרגל בפסח לחזור לביתם מייד לאחר אכילת קורבן הפסח: "ובשלת ואכלת במקום אשר יבחר ה' אלהיך בו, ופנית בבקר והלכת לאהלך" (דב' טז:יז). לפי מסורת חז"ל, שמובאת ברש"י על אתר, מדובר בבוקרו של היום השני: "ופנית בבוקר – לבוקרו של היום השני". כלומר, ביום הראשון של חול המועד.

* ד"ר חגי בן-ארצי, מרצה בדימוס במרכז ללימודי יסוד ביהדות באוניברסיטה, לאחרונה יצא לאור ספרו: גלות וגאולה בספרו של עגנון: אורח נטה ללון.

1 העומר כראשית קציר השעורים מופיע גם אצל פילון וגם אצל יוסף בן מתתיהו. ראו: תבורי יוסף, מועדי ישראל בתקופת המשנה והתלמוד, ירושלים תשנ"ה, עמ' 132 - 133.

2 המזהים את הבייתוסים עם כת האיסיים שיוסף בן מתתיהו מתאר בהרחבה, 'בית-איסיים'.

3 תבורי מסכם את הדיון, שם, עמ' 135-139.

4 זאת הסיבה שבגללה אין אומרים הלל בששת הימים האחרונים של פסח, כיוון שעולי הרגל עזבו את המקדש וחזרו לביתם, והלל נאמר "בחצרות בית ה' בתוככי ירושלים".

5 ראו: יגאל ידין, מגילת המקדש, תל אביב 1990.

6 ראו: מגילת המקדש מהדורת קימרון, כך א עמ' 157, טור ח.

7 על הלוח של הכת ראו ידין, שם, עמ' 101.

מתיר את הפירות החדשים, שקטיפתם ואכילתם מותרים מרגע הבשלתם.¹⁰

במגילת המקדש מופיעים שני מועדים חקלאיים, שאין להם זכר בתורה וגם לא בספרות חז"ל: מועד התירוש ומועד היצהר. על היבול של ארץ-ישראל כתוב בתורה: "וְאֶסְפַּת דְּגָן וְתִירְשׁ וְיִצְהָרְךָ" (דב' יא:יז), ולכן כת קומראן חידשה שני מועדים שהם המשך של חג הנפת העומר וחג השבועות. כשם שיש חג חילול לתבואה – המועד שמתיר את אכילת התבואה החדשה, כך יש מועד שמתיר את אכילת הענבים ואת שתיית היין החדש – מועד התירוש, ומועד שמתיר את אכילת הזיתים ואת השימוש בשמן החדש – מועד היצהר. גם המועדים החדשים נקבעו שבעה שבועות מהמועד הקודם:

חג השבועות נקבע שבעה שבועות ממועד הנפת העומר: כ"ו בניסן - ט"ו בסיון.

חג התירוש נקבע שבעה שבועות מחג השבועות; ט"ו בסיון - ג' באב.

חג היצהר נקבע שבעה שבועות מחג התירוש: ג' באב - כ"ב באלול.

גם החגים החדשים האלה היו ימי שבתון, שבהם הוקרבו קורבנות והוגשו מנחות במקדש, ובמקביל נערכו טכסים בכל הארץ שביטאו את ראשית השימוש בין החדש ובשמן החדש. בתורה ובמסורת חז"ל יש רק יום אחד של חילול – היתר התבואה החדשה ביום הינף העומר – לעומת ארבעה (!) ימי חילול במגילת המקדש של כת קומראן. אפשר להניח שהפרושים בימי הבית השני הכירו את המועדים של כת קומראן, כת של כוהנים שפרשו מירושלים אל מדבר יהודה, ובכל זאת לא קיבלו את שיטתם משני נימוקים עיקריים:

א. המועדים החדשים אינם כתובים בתורה.
ב. ישנם אזורים בארץ, שבהם הענבים מבשילים לפני ג' באב, ואם נעכב את בצירתם עד מועד התירוש הם יתקלקלו. כך גם באשר לזיתים; באזורים החמים של הארץ אפשר למסוק את הזיתים לפני מועד היצהר, ואם נעכב את המסיק, ינשרו הזיתים ויתקלקלו. שוב אנחנו חוזרים אל העיקרון, שחז"ל מדגישים חזר והדגיש: "חסה התורה על ממונם של ישראל". תורת חיים מחייבת שעמלנו לא יהיה לשווא ולא ירד לטמיון. את הערך הדתי שמנסה כת קומראן להשיג במועדי התירוש והיצהר, התורה משיגה במעמד הבאת הביכורים וכמובן בחג הסוכות, שמסכם את כל השנה החקלאית.

איננו יודעים אם ההלכה של כת קומראן יושמה אי פעם במציאות, וגם אם כן, הרי הכת הייתה קבוצה קטנה ושולית בעם-ישראל. לתורת ישראל יש אחריות לעם שלם, ובצד החשיבות של החינוך הדתי והמוסרי של המועדים, התורה דואגת גם לרווחתם הכלכלית ולביטחונם החומרי של עובדי האדמה ושל כל החברה שתלויה בהם.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע

בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

קצירת העומר מתרחשת לפעמים בליל שבת, ואז היא כרוכה בחילול שבת.

הבעיה העיקרית בשיטה של כת קומראן היא הבעיה הכלכלית. לשיטתם, קציר השעורים נדחה בעשרה ימים, מט"ז בניסן לכ"ו בניסן, וקציר החיטים נדחה בחודשיים: מט"ז בניסן לט"ו בסיון.⁸

הדחייה הזו היא קריטית מבחינה כלכלית, כיוון שבעונה זו שבין פסח לשבועות, האורכת 50 ימים, מתרחשים אירועים אקלימיים שאופייניים לעונת המעבר מהחורף אל הקיץ: לפעמים מופיעים בה ימי גשם, שמרטיבים את התבואה וגורמים לה להירקב, ולפעמים ימי שרב ("חמסין"), אלו חמישים הימים שבין פסח לשבועות), שמייבשים את התבואה וגורמים לה להתפורר.

זהו ההיגיון בשיטת הפרושים, שהיא "תורה למשה מסיני". תורתנו היא "תורת חיים", "עץ חיים" היא למחזיקים בה, ולכן היא דואגת קודם כול לקיום הפיזי-חומרי של עם-ישראל. את התבואה, כל סוגי התבואה, חייבים לקצור מייד עם הבשלתה, ואין לחכות אפילו יום אחד מיותר, כיוון שכל דחייה יכולה להביא לאסון כלכלי שמסכן את הקיום. לכן התירה התורה לעזוב את המקדש כבר ביום הראשון של חול המועד פסח, כדי להתחיל את הקציר. עבודת הקציר מותרת בחול המועד כיון שהיא "דבר האבד", כלומר, עלול להיגרם הפסד גדול אם יידחה הקציר לאחר חג הפסח.

כמעט בכל אזורי הארץ שבהם גדלה חיטה, היא מבשילה הרבה לפני ט"ו בסיון, ולכן ההלכה הפרושית מתירה להתחיל את קציר החיטה וגם את אכילתה מייד לאחר הנפת העומר, ביום השני של פסח. הקרבת שתי הלחם בשבועות מתירה לפי מסורת חז"ל הבאת מנחות של חיטה במקדש.⁹

גם חג השבועות שונה במגילת המקדש מחג השבועות במסורת חז"ל. ראשית בתאריך: שבעה שבועות מכל"ו בניסן מביאים אותנו לט"ו בסיון, ובכך משתלב חג השבועות עם שאר החגים:

ט"ו בניסן - חג הפסח.

ט"ו בסיון - חג השבועות.

ט"ו בתשרי - חג הסוכות.

גם משמעות החג שונה. במסורת חז"ל, הטכס של הבאת שתי הלחם יוצר שינוי רק במקדש ("היתר של מנחות חיטה"), בעוד שבמגילת המקדש חג השבועות מתחיל את קציר החיטה ומתיר את אכילתה. ולכן, בכל הארץ נערכים הטכסים של הבאת ראשית קציר החיטה, והם מלווים בתפילות הודיה על סיום קציר השעורים ובתפילות בקשה להצלחת קציר החיטים.

גם בנושא של איסוף הפירות יש חידוש גדול במגילת המקדש לעומת פשט התורה ומסורת חז"ל. החג השלישי הוא חג הסוכות, שבו חוגגים את סיום העונה החקלאית הן של קציר התבואה והן של איסוף הפירות: "אֶךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאֵת הָאָרֶץ תַּחֲגֹּזוּ אֶת חֹג ה' שְׁבַעַת יָמִים" (וי' כג:לט). וכן בפרשתנו: "חַג הַסֻּכֹּת תַּעֲשֶׂה לָךְ שִׁבְעַת יָמִים בְּאַסְפְּךָ מִגֵּרְנְךָ וּמִיִּקְבְּךָ" (דב' טז:יג).

חג הסוכות הוא חג לאומי של שמחה והודיה, אבל קיים גם טכס של הודיה אישית: מעמד הבאת הביכורים:

וּלְקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה... וְשָׂמַת בְּטֹנָא וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמִּקְדָּשׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ... וְשָׂמַח בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ (דב' כב:יא).

את הטכס הזה אפשר לעשות לפי מסורת חז"ל מחג השבועות ועד חג הסוכות, ואפשר גם להביא ביכורים בלי מקרא ביכורים עד חנוכה. אבל הטכס הזה אינו

8 זהו התאריך של חג השבועות לפי מגילת המקדש.

9 ראו בהרחבה: תבורי, שם, עמ' 149.